

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเกี่ยวกับ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย
2. สมมติฐานการวิจัย
3. วิธีดำเนินการวิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลการวิจัย
6. อภิปรายผล
7. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ตามความคิดเห็นของบุคลากรที่มีสถานภาพต่างกัน
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก

2. ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากร ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ปีการศึกษา 2549 ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 72 คน ครูผู้สอนจำนวน 2,080 คน และนักเรียนจำนวน 16,188 คน รวมทั้งสิ้น 18,340 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ปีการศึกษา 2549 ที่กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ เกรงจี และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างรวม 385 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 35 คน ครูผู้สอนจำนวน 140 คน และนักเรียนจำนวน 210 คน โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น

3. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย มี 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ จำนวน 2 ข้อ คือ สถานภาพ และศาสนาที่นับถือของบุคลากรในสถานศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า มี 5 ระดับ ตามวิธีของ ลิเคิร์ต (Likert) จำนวน 56 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามข้อเสนอแนะการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนแต่ละด้าน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด จำนวน 7 ข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยกระทำ ดังนี้

4.1 นำหนังสือจากสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการประสานผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อตอบแบบสอบถาม

4.2 นำหนังสือจากงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เสนอต่อผู้อำนวยการสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เพื่อชี้แจง รายละเอียดในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.3 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำแบบสอบถามฝากฝ่ายธุรการของสถานศึกษา ช่วงชั้นที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 35 โรงเรียน จำนวน 385 ฉบับ ด้วยผู้วิจัยเอง เพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล และนัดหมายขอรับคืนจากฝ่ายธุรการของแต่ละสถานศึกษาหลังจาก แจกแบบสอบถามแล้ว 1 สัปดาห์

4.4 เก็บรวบรวมแบบสอบถามแต่ละสถานศึกษา และตรวจสอบ ความสมบูรณ์ในการตอบ โดยได้แบบสอบถามครบคืนครบทุกฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป มีขั้นตอนดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยค่าร้อยละ
2. ระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ตามความคิดเห็นของบุคลากร รายนาม โดยภาพรวม และเป็นรายข้อ ด้วยค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
3. เปรียบเทียบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เป็นรายด้านและโดยภาพรวม วิเคราะห์โดยใช้สถิติ F-test เมื่อพบความแตกต่างทางสถิติได้ทำการทดสอบผลต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เซฟเฟ่
4. ข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน จากแบบสอบถามปลายเปิด สรุปเรียงความถี่มากไปหาน้อย

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไป คือ กึ่งหนึ่งเป็นนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 54.55 ครูผู้สอน คิดเป็นร้อยละ 36.36 ผู้บริหารสถานศึกษา คิดเป็นร้อยละ 9.09 และส่วนใหญ่เน้นถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 94.28 รองลงมา คือ ศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ 4.42 และศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 1.30

2. นุคตากร มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เห็นด้วยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านวินัย และด้านการประหยัด เมื่อจำแนกตามสถานภาพของนุคตากร พบว่า

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษา มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด 5 ด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านความเมตตากรุณา ด้านความรับผิดชอบ และเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน คือ ด้านการประหยัด และด้านวินัย

2.2 ครูผู้สอน มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เห็นด้วยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านวินัย และด้านการประหยัด

2.3 นักเรียน ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เห็นด้วยอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านการประหยัด

ส่วนรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดแต่ละด้าน คือ

ด้านวินัย รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ การเข้าเรียนตรงเวลา รองลงมา คือ การไม่หนีเรียน รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การทิ้งขยะถูกที่และเก็บขยะที่พบเห็น รองลงมา คือ การเข้าคิวซื้ออาหารหรือน้ำดื่ม

ด้านความรับผิดชอบ รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การช่วยงาน โรงเรียนและงานชุมชนอื่นด้วยความเต็มใจและเสียสละ รองลงมา คือ การทำหน้าที่ของตนเอง เช่น เวิร์ทความสะอาด หัวหน้าที่ห้อง หรือคณะกรรมการนักเรียนด้วยความทุ่มเทและเสียสละ รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อศึกษาค้นคว้าหรือการเล่นกีฬา ศิลปะและดนตรี รองลงมา คือ การทำงานและส่งงานครูแต่ละรายวิชาตรงตามเวลากำหนด

ด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนา รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การปฏิบัติตามหลักศาสนาที่นับถือเป็นประจำ รองลงมา คือ การรู้จักมารยาทและมีมารยาทในการปฏิบัติตัวต่อผู้นำศาสนา รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือแนะนำผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง รองลงมา คือ การปฏิบัติขั้นตอนของพิธีกรรมทางศาสนาได้เป็นอย่างดี

ด้านข้อสัจธรรม รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การยืมสิ่งของเพื่อนแล้วนำส่งคืนทุกครั้ง รองลงมา คือ การเก็บของตกส่งคืนเจ้าของเสมอแม้จะมีค่าเพียงใดทุกครั้ง รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การไม่ลอกการบ้านหรือข้อสอบของเพื่อน รองลงมา คือ การพูดแต่ความจริงไม่เคยโกหก

ด้านความเมตตากรุณา รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การแสดงความยินดีเมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จ รองลงมา คือ การเต็มใจช่วยเหลือเพื่อนเมื่อเพื่อนเดือดร้อน รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การอาสาหรือความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ รองลงมา คือ การให้อภัยเสมอตามคติเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร และการบริจาคสิ่งของหรือเงินทองให้แก่ผู้ด้อยโอกาสหรือคนยากจนเสมอ

ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การให้เพื่อนยืมอุปกรณ์หรือสิ่งของอื่นที่ตนเองมีด้วยเหตุผลและถูกต้องตามกฎหมาย รองลงมา คือ การแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่เพื่อน ๆ เสมอ รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ให้ความช่วยเหลือกิจผู้อื่นเสมอเป็นกิจตนเอง รองลงมา คือ ไม่กักตุน แอบซ่อนอะไร ๆ ไว้ใช้แต่ผู้เดียว

ด้านการประหยัด รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การทะนุถนอมสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองให้ใช้ได้นาน ๆ และเกิดประโยชน์สูงสุด รองลงมา คือ การใช้น้ำและไฟของสถานศึกษา ที่บ้านของตนเอง และชุมชน อย่างประหยัดและคุ้มค่า รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การนำเศษวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของใช้ใหม่หรือดัดแปลงให้มีคุณค่าอยู่เสมอ รองลงมา คือ การไม่ตามกระแสแฟชั่นหรือค่านิยมตะวันตก

3. ผลการเปรียบเทียบ พบว่า บุคลากรมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารสถานศึกษา มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าครูผู้สอนและนักเรียน รวมทั้งครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าความคิดเห็นของนักเรียน

4. ข้อเสนอแนะ เรียงรายด้านที่เสนอแนะจากมากไปหาน้อย คือ

ด้านการประหยัด ควรจัดมีการบูรณาการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชาหรือจัดตั้งชมรมรีไซเคิล เพื่อนำเศษวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของใช้ใหม่หรือดัดแปลงให้มีคุณค่าอยู่เสมอ จำหน่ายเป็นรายได้ระหว่างเรียน

ด้านวินัย ควรมีการจัดกิจกรรมการมีวินัยที่หลากหลาย เช่น การอบรมหน้าเสาธงการเข้าค่ายพัฒนาจิต การโฮมรูม การประกวดมารยาทไทย เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมที่ยั่งยืน

ด้านชื่อเสียงสุจริต ควรกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์แต่ละสถานศึกษา เกี่ยวกับการไม่ลอกการบ้านหรือข้อสอบของเพื่อน เพื่อให้ นักเรียนมีชื่อเสียงสุจริตในอนาคต

ด้านความรับผิดชอบ ควรมีกิจกรรมพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียน เช่น การรักษาความสะอาด การดูแลรักษาต้นไม้ การตรงต่อเวลา

ด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนา ควรมีรูปแบบการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาแก่นักเรียนที่น่าสนใจ เช่น การชมการ์ตูนธรรมะ การสนทนาธรรมกับบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ควรมีกิจกรรมการปลูกฝังนักเรียนเพื่อให้ความช่วยเหลือกิจผู้อื่นเสมอเป็นกิจตนเอง เช่น การแบ่งปันความรัก สิ่งของ และแรงงาน เพื่อช่วยเหลือเพื่อนนักเรียนและสังคม

ด้านความเมตตากรุณา ควรสอดแทรกการแสดงความยินดีเมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จในการสอนแต่ละรายวิชา เช่น บทบาทสมมติ แสดงละคร ครูและผู้ปกครองทำเป็นแบบอย่าง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา ช่วงชั้นที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญ

ที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการวิจัยที่พบว่า ผู้บริหารและครู มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยสอดคล้องกับ จิตรประสงค์ ชาวเจริญ (2542 : 114-115) ที่ได้ศึกษา ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า ครูเห็นว่าโรงเรียนมีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ พิศพงษ์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2543 : 152-154) วิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมใน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนกระดังงาพิทยาคม อำเภอกระดังงา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ธนพงศ์ มงคล (2545 : 197-198) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมใน โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม พบว่า ผู้ปกครอง เห็นว่า โรงเรียนมีการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน คือ ด้านจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาจริยธรรม และด้านบุคลากร เหมาะสมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ แสงดาว คงนาวัง (2545 : 164-166) ได้รายงานการพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ที่ส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน โรงเรียนบ้านเป่าวิทยา อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า หลังการจัดกิจกรรมพัฒนา นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน 6 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านวินัยในตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความเสียสละ ด้านการพึ่งตนเอง และด้านความซื่อสัตย์ เหมาะสมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ สุชาติ อาจศัตรู (2546 : 162-163) ที่ได้พัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนกุชวางใหญ่พิทยาคม อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า หลังการดำเนินงานนักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยภาพรวมและรายด้าน เหมาะสมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ประเทือง เลื่อมใส (2548 : 183-185) ที่ได้ศึกษา การดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 พบว่า สถานศึกษามีการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน 4 ด้าน คือ การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยตรง การจัดการเรียนการสอน และการบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ รุ่งทิวา จันทร์วัฒนวงษ์ (2548 : 155-157) ที่ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของครูต่อการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า ครูเห็นด้วยพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน คือ ชื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู ความเมตตา การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ อติศักดิ์ มุ่งชู (2548 : 167-170) ที่ได้รายงาน การพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนนาคนูประชาสรรค์ อำเภอนาคนู จังหวัดมหาสารคาม พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ใน 6 ด้าน คือ วินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนาเบื้องต้นของศาสนาพุทธชื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ปฏิบัติอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เรียงจากปีการศึกษา 2546-2547

ผลการวิจัยปรากฏผลดังกล่าว อาจจะเป็นเนื่องจากความเหมาะสมต่อไปนี้
ประการที่หนึ่ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้ กล่าวคือ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2545 มีบทบัญญัติหลายมาตรา ที่เป็นการวางกรอบแนะแนวทางในการพัฒนาและปฏิรูปการศึกษา คือ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้านและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา 6) การจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ที่ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม จริยธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา 23) จัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ สึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การฝึกปฏิบัติ ซึ่งมีการผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (มาตรา 24) (กระทรวงศึกษาธิการ. 2545 : 2-3) จึงนำไปสู่นโยบายการปฏิบัติทั้งในระดับกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ได้จัดทำโครงการหรือกิจกรรมรองรับตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

ประการที่สอง การจัดตั้งโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2542 ด้วยการประกวดแข่งขันด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่เกิดจากการนำหลักธรรมมาใช้ในระบบพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษา มีการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือ ใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชีวิต การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวได้ผ่านการฝึกตามระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติ อบรมทั้งศีลหรือพฤติกรรม

หรือวินัยในการดำรงชีวิตที่ดีงามสำหรับตนเองและสังคม สมานหรือด้านการพัฒนาจิตใจ
 ที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็ง สงบสุข และปัญญา ที่มีความรู้ที่ถูกต้อง
 มีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แยกกาย (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหาร
 สถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญรวมทั้งในแต่ละปีการศึกษา ได้มีการประกวดแข่งขันแบ่งเป็น
 โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก
 ทำให้สถานศึกษามีรูปแบบพัฒนาที่ชัดเจนตามแนวทางประเมินและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
 จึงเป็นการจรรโลงความดีงามด้านคุณธรรม จริยธรรมจากรางวัลที่ได้รับและการพัฒนาคุณธรรม
 จริยธรรมของนักเรียนอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 115-117)

ประการที่สาม การตระหนักถึงความสำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
 สืบเนื่องจากการจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมา ครูส่วนใหญ่ยกย่องแต่คนที่เรียนหนังสือเก่ง
 สำหรับนักเรียนที่เรียนไม่เก่งแต่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ ช่วยเหลือส่วนรวม
 มีน้ำใจกับเพื่อนกลับไม่ได้รับการยกย่อง คุณธรรมจริยธรรมของเด็กไทยจะดีขึ้น ได้ขึ้นอยู่กับบ้าน
 และโรงเรียนที่ต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งนี้โรงเรียนเป็นสถานศึกษาในระบบ
 ปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการ
 จัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยมีจุดเน้นสำคัญคือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 12-13)
 รวมทั้งสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ที่ถือว่าการประกัน
 คุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ
 มาตรฐานการศึกษาและรองรับการประเมินคุณภาพภายนอก โดยเฉพาะมาตรฐานที่ 1 ของ
 การประเมินคุณภาพภายนอกนั้นก็คือ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
 ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีวินัย มีความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามระเบียบและหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนา
 ตัวบ่งชี้ที่ 2 ซื่อสัตย์สุจริต ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และตัวบ่งชี้ที่ 4
 ประหยัดสิ่งของและทรัพย์สินทั้งของตนเองและส่วนรวม ตลอดจนนันทวิทยาการธรรมชาติ
 อย่างประหยัดและคุ้มค่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546 : 9)

ประการที่สี่ การจัดกิจกรรมที่หลากหลายของสถานศึกษา กล่าวคือ
 สถานศึกษาต่าง ได้จัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านเนื้อหา
 วิชาตรงตามหลักสูตรกำหนด โดยมีการจัดสถานศึกษาและสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้
 เอื้ออำนวยต่อการสอนคุณธรรมและจริยธรรมอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ ให้นักเรียนได้เห็นตัว
 แบบอย่างทางคุณธรรมที่หลากหลาย ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งนอกและในห้องเรียน
 ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน

จัดกิจกรรมการส่งเสริมการจัดจริยธรรมภายนอกสถานศึกษาให้สัมพันธ์กับภายในสถานศึกษา กำหนดระเบียบสถานศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ตามหลักธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติ อย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมการสอนจริยธรรมในห้องเรียนให้มีทั้งการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ ส่งเสริมให้มีการสอนแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอนแต่ละวิชาและแต่ละกิจกรรม เสริมหลักสูตร ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้คิดให้มากที่สุดเมื่อมีโอกาส จัดกิจกรรมเพื่อยกย่องชมเชยเมื่อนักเรียนปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม จัดให้มีอุปกรณ์การเรียน การสอนจริยธรรม กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมตามความเหมาะสม ส่งเสริมให้นักเรียน ประเมินผลงานการปฏิบัติตน แล้วนำผลการประเมินไปปรับปรุงเพื่อพัฒนางานและพัฒนาตน จัดให้มีการประเมินผลและเสนอผลการจัดการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม อย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมที่มีต่อ ตนเองและสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนคิดวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรมที่ทำให้การเรียนและ การทำงานสำเร็จผล ให้นักเรียนมีโอกาสสำรวจตัวเอง และเลือกแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ตามที่ต้องการ และประสานงานกับพระภิกษุ ผู้ปกครอง และชุมชน ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เช่น เป็นวิทยากรอบรมพัฒนา ขอใช้สถานที่เพื่อ เข้าค่ายอบรมพัฒนา และขอยืมสิ่งของเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น (รุ่งทิวา จันทน์วัฒนวงษ์, 2548 : 158-159)

ประการที่ห้า คุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยครูเป็นปูชนียบุคคลของนักเรียนและมีความคาดหวังสูงสุดให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อผู้อื่น และต่อสังคม จึงได้ปฏิบัติตนด้วยการ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นกัลยาณมิตร มีน้ำใจ ให้กำลังใจและเสริมแรงนักเรียนให้พัฒนาตนเอง ใฝ่หาความรู้ทางธรรมและจิตวิทยามาสั่งสอนนักเรียนอยู่เสมอ ทำงานอย่างมีหลักการและมีระบบ มีการกระตุ้นให้นักเรียนคิดเหตุผลเชิงจริยธรรม นำข่าว เหตุการณ์เฉพาะหน้า มาใช้ ประโยชน์ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอย่างหลากหลายและต่อเนื่อง จึงถือว่าเป็นเป็นการ ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547 : 55-60)

2. ผลการวิจัยที่พบว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวม เมื่อจำแนกตามสถานภาพของบุคลากร พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในระดับมาก และนักเรียน ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอยู่ในระดับปานกลาง อาจจะเป็นเนื่องจาก

2.1 ผู้บริหารโรงเรียนถือเป็นผู้รับผิดชอบภาระงานทั้งหมดของโรงเรียนเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะทั้ง 7 ด้าน คือ วินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ชื่อสัตย์สุจริตความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องกำหนดกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้เต็มรูปแบบ เช่น โครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม การเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิต การสอนตรงและการสอนสอดแทรกบูรณาการ จัดตั้งธนาคารความดี การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การอบรมครูและนักเรียน การจัดตั้งครอบครัวบ้าน การจัดกิจกรรมวัดในโรงเรียน (อดิศักดิ์ มุ่งชู. 2548 : 115-116) ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงได้ทุ่มเททั้งในด้านทรัพย์สินส่วนตัว แรงกาย และอุทิศเวลาเพื่อให้การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมประสบผลสำเร็จสูงสุด จึงมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด

2.2 ครูผู้สอน ถือว่าเป็นผู้รับผิดชอบอันดับรองมาจากผู้บริหาร โรงเรียน กล่าวคือ จะได้รับมอบหมายงานส่วนใดส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เช่น เป็นผู้ประสานติดต่อกับงานการอบรมพัฒนา เป็นผู้ควบคุมดูแลนักเรียนในการเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิต เป็นผู้ติดตามแก้ไขหรือช่วยเหลือนักเรียนรายใดรายหนึ่งที่เป็นปัญหาและอยู่ในการดูแลหรือฐานะครูที่ปรึกษาประจำชั้น เป็นต้น ภาระงานจึงไม่ต้องรับผิดชอบในด้านนโยบาย การจัดทำทรัพยากรหรืองบประมาณ การติดตามประเมินผลเพื่อนำมาปรับปรุงกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 72-73) ดังนั้นครูผู้สอนจึงได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 อยู่ในระดับมาก

2.3 นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 เนื่องจากเป็นผู้รับผลการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมจากโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จึงมีความคาดหวังว่าจะได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่ในการจัดกิจกรรมบางอย่างส่งผลให้นักเรียนเกิดความขัดแย้งจากการจัดกิจกรรมพัฒนาของโรงเรียน เช่น การตรวจสอบทรงผมและเครื่องแต่งกายแต่ละวัน การตรวจเช็คเวลาเรียนแต่ละคาบ การเข้มงวดในการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยโดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือ การเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิตที่วัดประมาณ 3-5 วัน ดังนั้นนักเรียนจึงเกิดความขบข้องใจหรือเชิงลบต่อการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียน ประกอบกับนักเรียนส่วนใหญ่นิยมวัดดูนิยมจากการสอบเรียนต่อได้ในคณะหรือสาขาวิชาที่มีรายได้สูง ซึ่งการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีไม่ช่วยให้นักเรียนสามารถสอบแข่งขันเข้าศึกษาต่อได้ จึงทำให้ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของตนเองค่อนข้างน้อย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

3. ผลการวิจัยที่พบว่า แต่ละด้าน สถานศึกษามีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเมตตา กรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านซื่อสัตย์ สุจริต ด้านวินัย และด้านการประหยัด อาจจะเป็นเนื่องมาจากความเหมาะสมจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเมตตา กรุณา อาจจะเป็นเนื่องมาจากสังคมไทยได้ปลูกฝังเมตตา กรุณา ให้แก่นักเรียนตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุปัจจุบันจากครอบครัว ชุมชน โดยสถานศึกษาเป็น หน่วยงานทางการศึกษาที่รับช่วงมาจากสถาบันครอบครัวและชุมชน ซึ่งสถานศึกษานอกจากจะ ให้วิชาความรู้ แล้วยังอบรมเมตตา กรุณาด้วยการ 1) สอดแทรกในการสอนรายวิชาต่าง ๆ ซึ่ง ครูผู้สอนใน โรงเรียน ได้ปลูกฝังคุณธรรม โดยในชั้นการนำเข้าสู่บทเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ได้พูดถึงเนื้อหาหรือกิจกรรมที่ครอบคลุมหมายให้นักเรียนปฏิบัติหลังบทเรียน โรงเรียนกำหนด การปลูกฝังคุณธรรมทุกด้าน ในการสอนเนื้อหาวิชาในทุกรายวิชาและทุกครั้งที่ทำการสอน 2) การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยตรง ที่โรงเรียนได้ดำเนินการ โดยการสอนรายวิชาที่มี เนื้อหาด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการใช้สื่อการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การอบรม หน้าเสาธง โดยครูเวรและครูที่ปรึกษา การอบรมประจำสัปดาห์โดยคณะกรรมการดำเนินงาน คุณธรรมและจริยธรรมเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้การอบรม การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ การจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตร 3) การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งใน และนอกโรงเรียน โรงเรียนได้มีกำหนดกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ครูทุกคนและนักเรียน ร่วมมือกัน การจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน การจัดกิจกรรมพิเศษ นอกเหนือจากการเรียนการสอน จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริม ให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม คือ มีจิตเมตตา ไม่ทุบตีหรือทำร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร เข้าใจผู้อื่นและเห็นใจผู้อื่นหรือไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ให้อภัยเสมอตามคติเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ไม่ดูถูกเหยียดหยามหรือเหยียดขี้ขี้เติม ผู้อื่น บริจาคสิ่งของหรือเงินทองให้แก่ผู้ด้อยโอกาสหรือคนยากจนเสมอ แสดงความยินดี เมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จ เต็มใจช่วยเหลือเพื่อนเมื่อเพื่อนเดือดร้อน การอาสาหรือ ความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ (พีระพงษ์ เจริญพันธ์ ชูวงศ์. 2543 : 152-154)

ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อาจจะเป็นเนื่องมาจากความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นการ แสดงออกถึงการเสียสละ ใจกว้าง โอบอ้อมอารี เห็นใจ เข้าใจ และช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ ที่มี

พฤติกรรมแสดงถึงความอ่อนโยนคล้ายกับเมตตากฎเกณฑ์กระทำกับเด็ก ผู้หญิง คนชรา หรือผู้ด้อยโอกาสกว่าตน ซึ่งนักเรียนต่างได้รับการปลูกฝังความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตั้งแต่ในครอบครัว เช่น การทำบุญ การบริจาคสิ่งของ และสถานศึกษาได้ปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ทั้งการสอนสอดแทรกในเนื้อหาวิชา การอบรมพัฒนาทั้งหน้าเสาธง เข้าค่ายพัฒนาจิต ร่วมทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ การบริจาคแก่เพื่อนนักเรียนที่ประสบภัยและองค์กรภายนอกต่าง ๆ รวมทั้งการสละแรงงนในการพัฒนาโรงเรียน ชุมชน และศาสนสถานในโอกาสต่าง ๆ ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เหมาะสม ได้แก่ การแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเพื่อนแก่เพื่อน ๆ เสมอ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การรู้จักปลอบใจให้กำลังใจผู้อื่นที่ล้มเหลวหรือมีปัญหา การเยี่ยมเยียนแสดงน้ำใจต่อเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่เจ็บป่วย การให้เพื่อนยืมอุปกรณ์หรือสิ่งของอื่นที่ตนเองมีด้วยหลักเหตุผล และถูกต้องตามกฎหมาย การให้อำนาจแนะนำหรือคำปรึกษาแก่เพื่อนเมื่อมีปัญหาด้วยความเต็มใจ ไม่กักตุน แอบซ่อน อะไร ๆ ไว้ใช้แต่ผู้เดียว และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเสมอเป็นกิจตนเอง (จิตรประสงค์ ชาวเจริญ. 2542 : 184-186)

ด้านความรับผิดชอบ อาจจะเนื่องมาจากในกระบวนการเรียนการสอนนักเรียนต่างได้รับชิ้นงานแต่ละรายวิชาทั้งในรูปแบบฝึกหัด ใบงาน ใบความรู้ โครงการ การรายงาน การทำงานกลุ่ม และยังได้รับมอบหมายให้ช่วยงานอื่น ๆ เช่น คณะกรรมการ โรงเรียน เวิร์กความสะอาดประจำห้อง สำนักงาน สนาม ห้องน้ำ เวิร์กของสมุด เวิร์กของสหกรณ์โรงเรียน ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่สถานศึกษาได้พัฒนาความรับผิดชอบ ประกอบกับในครอบครัวของนักเรียนเองที่อยู่ในวัยรุ่นตอนต้น มีร่างกายแข็งแรง สามารถอ่านออกเขียนได้ และเหตุผลที่เชื่อถือได้ จึงได้รับความไว้วางใจจากบิดามารดาสำหรับดูแลครอบครัวทั้งในส่วนการทำอาหาร การเลี้ยงน้อง ช่วยทำไร่นา การติดต่อธุระในตัวเมือง การเป็นตัวแทนบิดามารดาในกิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งชุมชนได้มอบหมายภารกิจ เช่น เป็นตัวแทนเพื่อนต้อนรับผ้าป่า ตัวแทนเข้าร่วมแข่งขันด้านกีฬา-กรีฑา ตัวแทนแข่งขันด้านดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ หรือให้เป็นผู้นำเยาวชนของหมู่บ้าน จึงถือว่านักเรียนได้รับการปลูกฝังด้านความรับผิดชอบทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา ส่งผลให้นักเรียนได้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมเกี่ยวกับการทำความสะอาดบริเวณตามที่ได้รับมอบหมาย การจัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนครบถ้วนก่อนมาโรงเรียน การทำงานและส่งงานครูแต่ละรายวิชาตรงตามเวลากำหนด การทำหน้าที่ของตนเอง เช่น เวิร์กความสะอาดหัวหน้าห้อง หรือคณะกรรมการนักเรียนด้วยความทุ่มเทและเสียสละ การช่วยงานโรงเรียนและงานชุมชนอื่นด้วยความเต็มใจและเสียสละ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อศึกษาค้นคว้า

หรือการเล่นกีฬา ศิลปะ และดนตรี การยอมรับต่อผลกระทำของตนเองแม้ต้องถูกทำโทษ การดูแลรักษาสมบัติของสถานศึกษาและสาธารณสมบัติของชุมชนอื่น ๆ (ประเทือง เลื่อนมโส. 2548 : 175-176)

ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา อาจจะเนื่องมาจากหลักศาสนาที่นักเรียน นับถือต่างมุ่งสอนให้เป็นคนดี และนักเรียนส่วนใหญ่ต่างนับถือศาสนาพุทธจึงได้รับอิทธิพล คำสั่งสอนเรื่องบุญบาป และได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาที่หมู่บ้านต่อเนื่องเรื่อยมา ประกอบกับเมื่อเข้าเรียนในสถานศึกษานักเรียนได้รับการเรียนการสอนตามหลักศาสนาจาก วิชาพระพุทธศาสนา และมีกิจกรรมด้านศาสนาให้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เช่น การสวดมนต์ ไหว้พระหน้าเสาธงทุกวัน การสวดมนต์ไหว้พระคาบรวมสุดสัปดาห์ ส่งผลให้นักเรียน ได้ปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือเป็นประจำ รู้จักมารยาทและมีมารยาทในการปฏิบัติตัวต่อผู้นำศาสนา ร่วมสวดมนต์ไหว้พระหรือพิธีทางศาสนาที่โรงเรียนและที่บ้านอยู่เป็นประจำ นำหลักศาสนา มาใช้ในการเรียนหรือการครองตน ปฏิบัติขั้นตอนของพิธีการทางศาสนาได้เป็นอย่างดี เข้าวัด เพื่อฟังธรรม ทำบุญตามศาสนสถานต่าง ๆ หรือเข้าร่วมพิธีหรือบุญประเพณีของชุมชน ทำบุญ ตักบาตรหรือเข้าร่วมพิธีกรรมประจำเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาที่นับถือ และเป็นผู้นำ ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือแนะนำผู้อื่น ได้อย่างถูกต้อง (พระธรรมปิฎก. 2543 : 17-19 ; พระเทพโสภณ. 2547 : 81-82)

ด้านชื่อเสียงสุจริต อาจจะเนื่องมาจากครอบครัวและสังคมที่นักเรียนอาศัย ต่างยกย่องบุคคลที่มีชื่อเสียงสุจริต คือ การประพฤติตนอย่างเหมาะสมตรงไปตรงมาทั้งทางกาย วาจา ใจ หรือประพฤติตนตรงต่อความเป็นจริง และสถานศึกษาเอง ได้มีกิจกรรมยกย่อง ชมเชย นักเรียนที่มีชื่อเสียงสุจริต เช่น ให้รางวัลหรือประกาศชมเชยผ่านเครื่องขยายเสียงตามสายใน สถานศึกษาหรือประกาศเกียรติคุณหน้าเสาธง จึงทำให้เป็นการปลูกฝังชื่อเสียงสุจริตที่เหมาะสม และนักเรียนได้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมเกี่ยวกับการเก็บของตกส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอก การบ้านหรือข้อสอบของเพื่อน การไม่หยิบสิ่งของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ลักขโมย การพูด แต่ความจริงไม่เคยโกหก การไม่เอาเปรียบผู้อื่นหรือแม้จะมีโอกาส การไม่คอร์รัปชั่นคน โกงใคร การยืมสิ่งของเพื่อนแล้วนำส่งคืนทุกครั้ง และการทำตามคำพูด คำสัญญาของตนเอง

ด้านวินัย อาจจะเนื่องมาจากนักเรียนเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาวการเลียนแบบเรื่อง การแต่งกายและใส่เครื่องประดับนอกเหนือกฎระเบียบโรงเรียนหรือสังคมคาดหวัง เนื่องจากสื่อ ภายนอกมีอิทธิพล เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ มีการลอกเลียนแบบในตัวอย่าง ที่ไม่เหมาะสม จึงส่งผลให้นักเรียนส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับการแต่งกาย

เรียบร้อยให้ถูกต้องตามระเบียบ การเข้าแถวหน้าเสาธงช้าและไม่เป็นระเบียบ การเดินขึ้นลงบันไดไม่ถูกต้องตามกำหนด การเข้าเรียนไม่ตรงเวลา การหนีเรียน การทะเลาะวิวาท การทิ้งขยะไม่ถูกที่และไม่เก็บขยะเมื่อพบเห็น และไม่เข้าคิวซื้ออาหารหรือน้ำดื่ม (แสงดาว คงนาวัง.

2540 : 178-180)

ด้านการประหยัด อาจจะเนื่องมาจากการมีวินัยค่อนข้างน้อย ประกอบแพ้ชั้นสมัยใหม่ได้แพร่เข้าสู่สังคมอย่างรวดเร็ว จึงทำให้นักเรียนแข่งขันด้านวัตถุทั้งกระเป๋านักเรียน รองเท้า ถุงเท้า ทรงผม เครื่องประดับ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น ที่ต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากให้ได้ มาซึ่งสิ่งของดังกล่าว เมื่อมีสิ่งของดังกล่าวมากนักเรียนเกิดความหวงแหนหรือต้องใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาสภาพให้ใช้งานได้ดี เช่น การซื้อตู้ โต๊ะ เตียงนอนให้สมกับสินค้าราคาแพงที่ซื้อมา และใช้จ่ายค่าไฟฟ้าสำหรับประจุแบตเตอรี่ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ๆ เกินควรแก่วัย และความจำเป็นในวิถีชีวิตนักเรียน รวมทั้งสถานศึกษาควบคุมได้ยากเพราะมีการหลบซ่อนสิ่งของหรือฝากเพื่อนเมื่อครูตรวจค้น ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับการเลือกซื้อเฉพาะสิ่งที่ไม่จำเป็นมีประโยชน์ ไม่ทะนุถนอมสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองให้ใช้ได้ยาวนาน การชวนขายหาวิธีเพิ่มรายได้ที่ไม่สุจริตหรือไม่เก็บออม และไม่ช่วยเหลือผู้ปกครอง ไม่ประหยัดลดค่าใช้จ่ายในการใช้น้ำและไฟของสถานศึกษา ที่บ้านของตนเอง และชุมชน ขาดการใส่ใจในการดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และธรรมชาติของชุมชนให้ยั่งยืน ไม่นำเศษวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของใช้ใหม่หรือดัดแปลงให้มีคุณค่าอยู่เสมอ การตามกระแสแฟชั่นหรือค่านิยมตะวันตก และการยึดติดตราสินค้าต่างประเทศและไม่นิยมไทย (พวงพยอม ชิดทอง. 2544 : 169-171)

4. ผลการวิจัยที่พบว่า บุคลากรมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารสถานศึกษา มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าครูผู้สอนและนักเรียน รวมทั้งครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าความคิดเห็นของนักเรียน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ ศวิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 207-111) ที่พบว่า ฝ่ายบริหารและครูผู้สอนเห็นด้วยคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับ สมพร สอนสนาม (2543 : 174-176) ที่พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นว่า มีพฤติกรรมที่นำไปสู่คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวมและเป็นรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับ จิระศักดิ์ สงวนชีพ (2544 : 158-160) ที่พบว่า ครูที่มีระดับตำแหน่งสูงหรือฝ่ายบริหาร มีการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรม

แตกต่างกับครูที่ระดับตำแหน่งต่ำกว่าหรือครูผู้สอน และผลการวิจัยสอดคล้องกับ ประเทือง เลื่อนไธ (2548 : 183-185) ที่พบว่า ฝ่ายบริหารมีการดำเนินส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากผู้บริหารส่วนมากจบสาขาการบริหาร การศึกษามีทักษะความชำนาญที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในระดับปริญญาตรีหรือระดับปริญญาโท ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้รับการพัฒนาทั้งในแง่ทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติจากการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ยาวนานถึง 4 ปี ในระดับปริญญาตรี หรือประมาณ 2 ปี ในระดับปริญญาโท จึงได้ซึมซับและมีทัศนคติที่ชัดเจนในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ประกอบกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาต้องดูแลและประสานงานในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนตั้งแต่ 1) การบริหารวิชาการเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ด้วยการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพในโรงเรียน การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การประสานความร่วมมือด้านวิชาการกับสถานศึกษาอื่น การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่น ๆ ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน 2) การบริหารงบประมาณ ด้วยการจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี และการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ เพื่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน 3) การบริหารงานบุคคล ด้วยการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ การรักษาวินัย การจัดหาวิทยากรหรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น เพื่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน 4) การบริหารทั่วไป ด้วยการดำเนินงานธุรการ การประสานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา การจัดระบบการบริหาร และพัฒนาองค์กร งานเทคโนโลยีสารสนเทศ การใช้อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การระดมทรัพยากร การส่งเสริมกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานสถานศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานกับบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา เพื่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน มากกว่าครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานด้านใดด้านหนึ่งตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น การจัดกิจกรรมหน้าเสาธง การสอดแทรกเนื้อหาคุณธรรม

จริยธรรม การนำนักเรียนเข้าร่วมศาสนาพิธีหรือบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น จึงมีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมไม่ครบทุกขั้นตอน โดยเฉพาะนักเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเท่านั้น เช่น การอบรมพัฒนา การเรียนการสอน การประเมินผล การดูแลแก้ไขคุณลักษณะที่ไม่เหมาะสม ส่วนการมีส่วนร่วมในการเตรียมการ การประสานงาน และการระดมทรัพยากรเพื่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมมีน้อยเรียงตามลำดับ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. 2547 : 28-30) จากเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมากกว่าครูผู้สอน และครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียน ตามมา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

จากผลการวิจัยที่พบว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีแนวทางที่ควรพัฒนาให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ดังนี้

1.1 ด้านวินัย ควรปลูกฝังการทิ้งขยะถูกที่และเก็บขยะที่พบเห็น และการเข้าคิวซื้ออาหารหรือน้ำดื่มของนักเรียน

1.2 ด้านความรับผิดชอบ ควรปลูกฝังการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อศึกษาค้นคว้าหรือการเล่นกีฬา ศิลปะ และดนตรี การทำงานและส่งงานครูแต่ละรายวิชาตรงตามเวลาดำหนด

1.3 ด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนา ควรปลูกฝังการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือแนะนำผู้อื่น ได้อย่างถูกต้อง และการปฏิบัติขั้นตอนของพิธีกรรมทางศาสนาได้เป็นอย่างดี

1.4 ด้านซื่อสัตย์สุจริต ควรปลูกฝังการไม่ลอกการบ้านหรือข้อสอบของเพื่อน และการพูดแต่ความจริงไม่โกหก

1.5 ด้านความเมตตากรุณา ควรปลูกฝังการอาสาหรือความกระตือรือร้นการช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ และการบริจาคสิ่งของหรือเงินทองให้แก่ผู้ด้อยโอกาสหรือคนยากจนเสมอ

1.6 ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ควรปลูกฝังการให้ความช่วยเหลือกิจผู้อื่นเสมอ เป็นกิจตนเอง และไม่กักตุน แอบซ่อนอะไร ๆ ไว้ใช้แต่ผู้เดียว

1.7 ด้านการประหยัด ควรปลูกฝังการนำเศษวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของใช้ใหม่หรือดัดแปลงให้มีคุณค่าอยู่เสมอ และการไม่ตามกระแสแฟชั่นหรือค่านิยมตะวันตก

1.8 ควรมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของครูผู้สอนและนักเรียนในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาตัวแปรอิสระอื่น ๆ เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนใน โรงเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เช่น ขนาดโรงเรียน พื้นที่การตั้งสถานศึกษา ฐานะเศรษฐกิจของนักเรียน เพศ ระดับชั้นเรียน และศาสนาที่นับถือของนักเรียน

2.2 ควรศึกษาผลการดำเนินงานในครั้งถัดกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พระภิกษุ และผู้นำชุมชน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในภาพที่กว้างขึ้น

2.3 ควรศึกษาเรื่องนี้เปรียบเทียบกับสถานศึกษาอื่น ๆ ทั้งในระดับจังหวัด และระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อกำหนดแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนร่วมกันระหว่างสถานศึกษาช่วงชั้นที่ 3 ช่วงชั้นอื่น หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

2.4 ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในสถานศึกษาที่มีผลงานดีเด่นเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน หรือ โรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อเป็นรูปแบบในการพัฒนาที่เหมาะสมแก่สถานศึกษาอื่นต่อไป